

Bilgisayar Mimarisi

Bölüm 4

Yazaç Aktarımı ve Mikro İşlemler

Dr. Emre Ünsal

Cumhuriyet Üniversitesi

Yazılım Mühendisliği Bölümü

İçerik

- Basit Dijital Sistemler
- Yazış Aktarım Dili
- Mikro işlemler
- Yazış Aktarımı
- Denetim Fonksiyonu
- Veri Yolu ve Bellek Aktarımı
- Aritmetik Mikro İşlemler
- Lojik Mikro İşlemler
- Shift Mikro İşlemler

Basit Dijital Sistemler

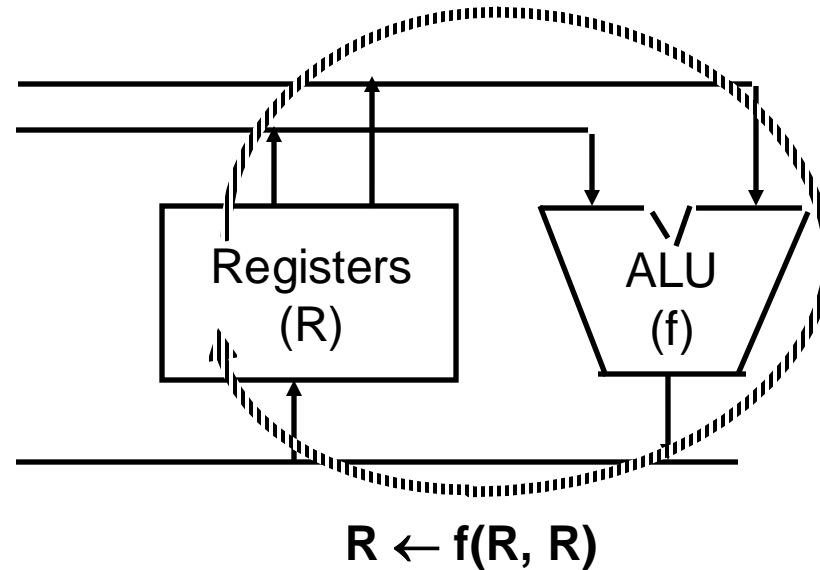
- Tümlleşik devreler (Bölüm 1 ve 2'de anlatıldı) basit dijital sistemler oluşturmak için kullanılabilir.
- Bu tümlleşik devreler sayısal bilgisayarın düşük seviyeli yapı taşlarıdır.
- Basit sayısal sistemler genellikle
  - Yazaçlar ve
  - Gerçekteştirdikleri işlemler,
- İle tanımlanırlar.

Yazaç Aktarım Dili

- Sayısal bilgisayarlar aşağıdaki bilgilerin verilmesiyle iyi bir biçimde tanımlanabilir:
  - İçerdiği yazaç kümesi ve bunların yapacağı işler
  - Yazaç içinde yazılı ikili bilgiler üzerinde yapılacak mikro işlemler
  - Mikro işlemleri icrasını başlatacak denetim fonksiyonları.
- Her bir mikro işlem için ayrı bir kelime ile açıklamak mümkündür. Fakat bu uzun bir işlemdir.
- Yazaçlar arasındaki mikro işlem aktarma işlemlerini tanımlayan sembolik biçime, ***Yazaç Aktarım Dili*** adı verilir.

Mikro İşlemler

- Yazaçlar üzerinde gerçekleştirilen operasyonlara mikro işlem adı verilir.
- Mikro işlemler sayısal bilgisayarın bir saat darbesi süresinde gerçekleşmektedir.

f: shift (Kaydırma), load (Yükleme), clear(silme), increment(arttırma), ...
gibi yazaç işlemleri

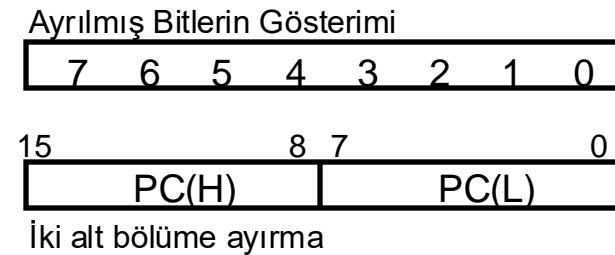
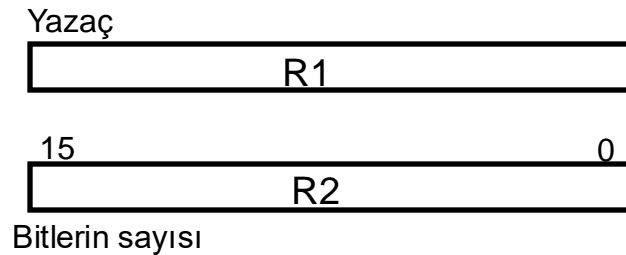
Yazaçlar Arası Aktarım

- Bir sayısal bilgisayardaki yazaçlar büyük harf ile gösterilir ve arkasına sayılar ilave edilebilir.
- ÖRN: Bellek adresini tutan yazaca Bellek Adres Yazacı (Memory Address Register – MAR) adı verilir.
  - PC: Program Counter (Program Sayıcı)
  - IR: Instruction Register (Buyruk Yazacı)
  - AC : Acumulator (Akümülatör)
  - ...

Bir Yazacın Blok Şeması

- Bir Yazacın tasarımı aşağıdaki şekillerde ifade edilebilir:
  - Bitlerin sayısı
  - Alt bölümler
  - ...

Yazaç Aktarımı

- Bir yazaçtan diğetine bilgi aktarımı sembolik biçimde:

$$R2 \leftarrow R1$$

- şeklinde ifade edilebilir.
- Yukarıdaki mikro işlemde:
  - R1 yazacının içeriği R2 yazacına aktarılmaktadır.
  - Bu işlem sayısal bilgisayarın tek bir saat darbesi süresinde gerçekleşmektedir.
  - R1 yazacının içeriği paralel şekilde R2 yazacına yüklenir.
  - R2 yazacının Load (Yükleme) girişi aktif hale getirilir.

Denetim Fonksiyonu

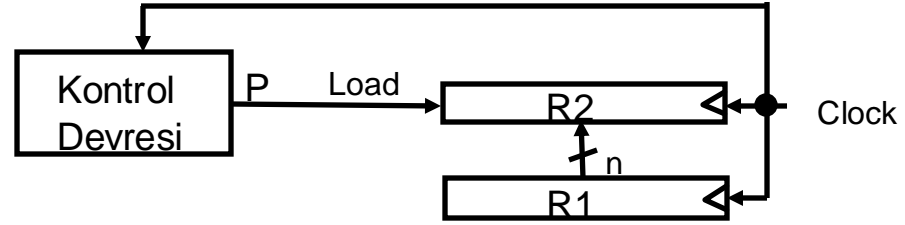
if (P=1) then (R2 $\leftarrow$ R1)

- Aktarım sadece bir koşul altında gerçekleştirilir.
- Bu akatarımın olmasını sağlayan ve bunu gerçekleştiren ikili şarta ***denetim fonksiyonu*** denir.

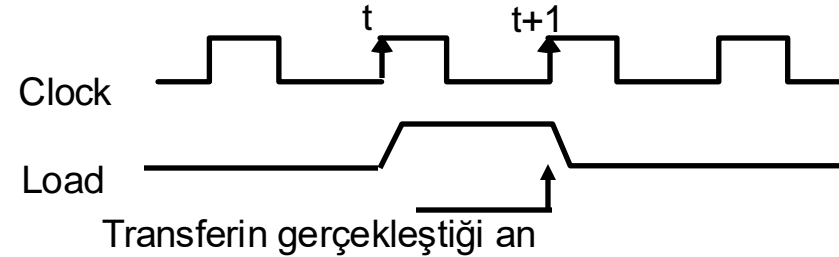
Denetim Fonksiyonu Donanım Tasarımı

P: $R2 \leftarrow R1$

Blok Şeması

Zaman Şeması

- Aynı saat darbesi, hem kontrol devresini hemde yazaçları kontrol eder.
- R2 Yazaçına yükleme işlemi, pozitif kenar tetiklemesinde gerçekleşir.

Eş Zamanlı Mikro işlemler

- İki veya daha fazla işlem aynı anda gerçekleşecekse, virgüllerle ayrılırlar.

P: R3 $\leftarrow$ R5, MAR $\leftarrow$ IR

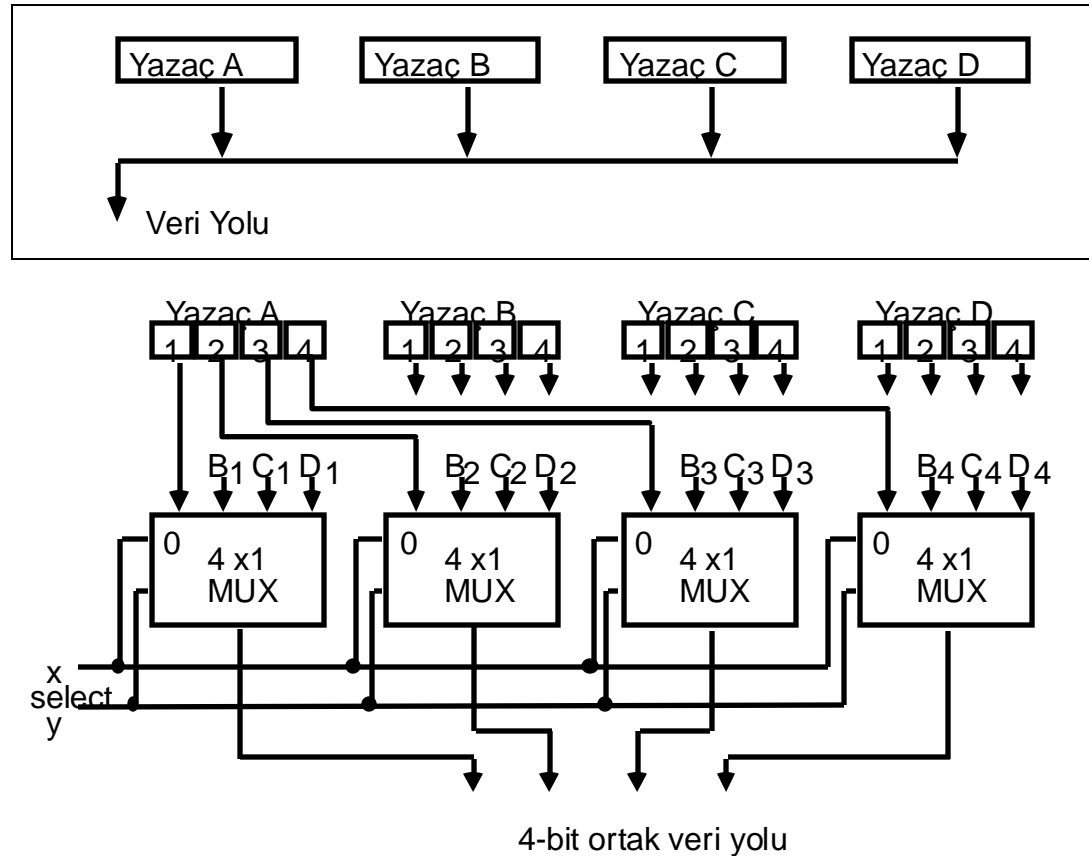
- Burada, Eğer P=1 ise R5'in içeriğini R3'e yükleyin, ve aynı zamanda IR yazacının içeriğini MAR yazacına yükleyin.

Yazaç Aktarımındaki Temel Semboller

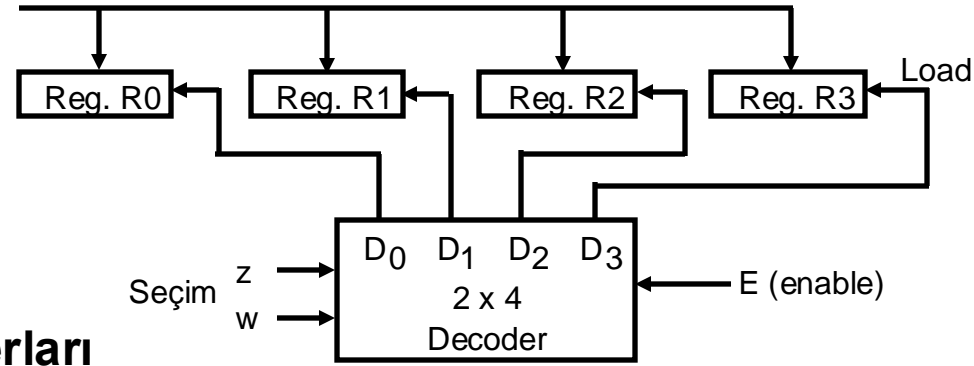
Sembol	Tanımlama	Örnek
Harfler (ve rakamlar)	Bir Yazaç gösterir	<i>MAR, R2</i>
Parantez ( )	Yazacın bir bölümünü gösterir	<i>R2(0-7), R4(H)</i>
Ok ←	Bilgi aktarma yönü	<i>R1←R2</i>
Virgül ,	Birden fazla mikro işlem	<i>R1←R2, MAR←IR</i>
İki nokta üst üste :	Kontrol deyimi	<i>P:</i>

Veri Yolu ve Bellek Aktarımı

Veri Yolu, Aynı sayısal sistem üzerinde çalışan bir çok yazacın tek bir ortak hat üzerinden veri aktarımı sağlayan etkin bir yöntemdir.

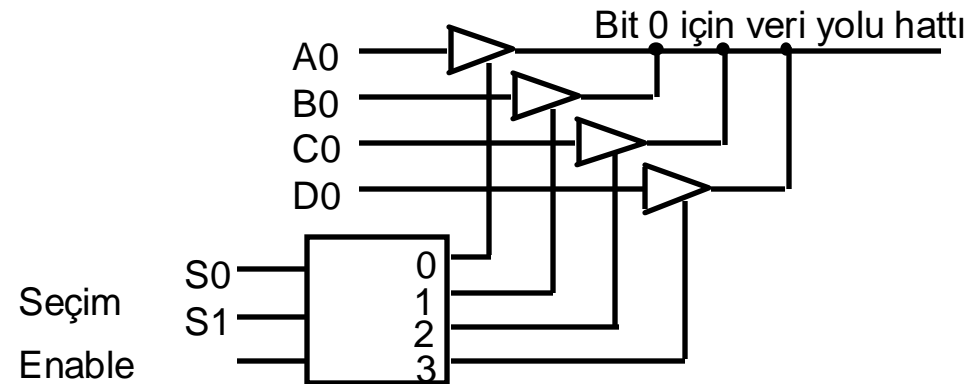
Veri yolu üzerinden Hedefe Aktarım

Üç Durumlu Veri Yolu Bufferları

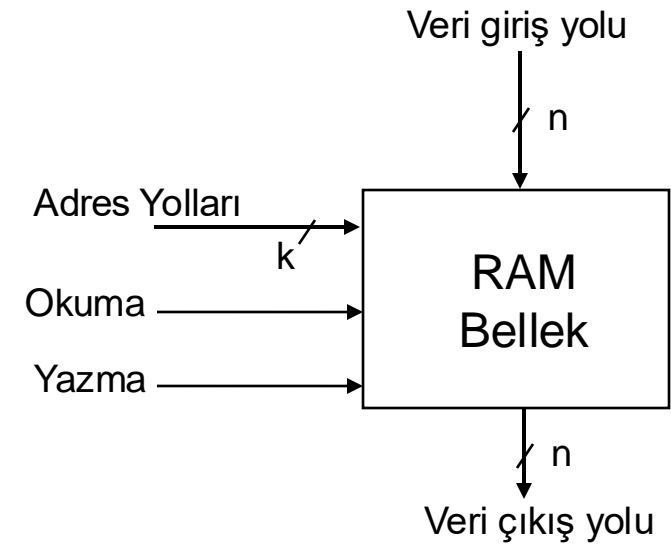

Üç Durumlu Buffer kullanarak Veri Yolu

Bellek (RAM)

- Bellek (RAM), çok sayıda yazaç içeren sıralı devreler olarak düşünülebilir.
- Bu yazaçlarda 1 **word** (*komut yada data*) veri tutulur.
- Bu kayıtların her biri bir hafıza adresi ile belirtilir.
- Her bir Word içerisinde n bit veri saklanabilir.
- Bellek genel anlamda $2^k \times n$ bit boyutunda veri saklanabilir.

Bellek Aktarımı (Okuma)

- Bellekteki bir adresten bir değeri okumak ve bir register'a yüklemek için, yazaç mikro işlemi aşağıdaki gibi tanımlanır:

$$R1 \leftarrow M[MAR]$$

- Bu işlem, aşağıdakilerin gerçekleşmesine neden olur;
  - MAR'nin içeriği hafıza adres satırlarına gönderilir
  - Bellek ünitesine bir Okuma (Read= 1) gönderilir
  - Belirtilen adresin içeriği belleğin çıktı veri satırlarına yerleştirilir.
  - Bunlar R1 yazacına yüklenmek üzere veri yolu üzerinden gönderilir.

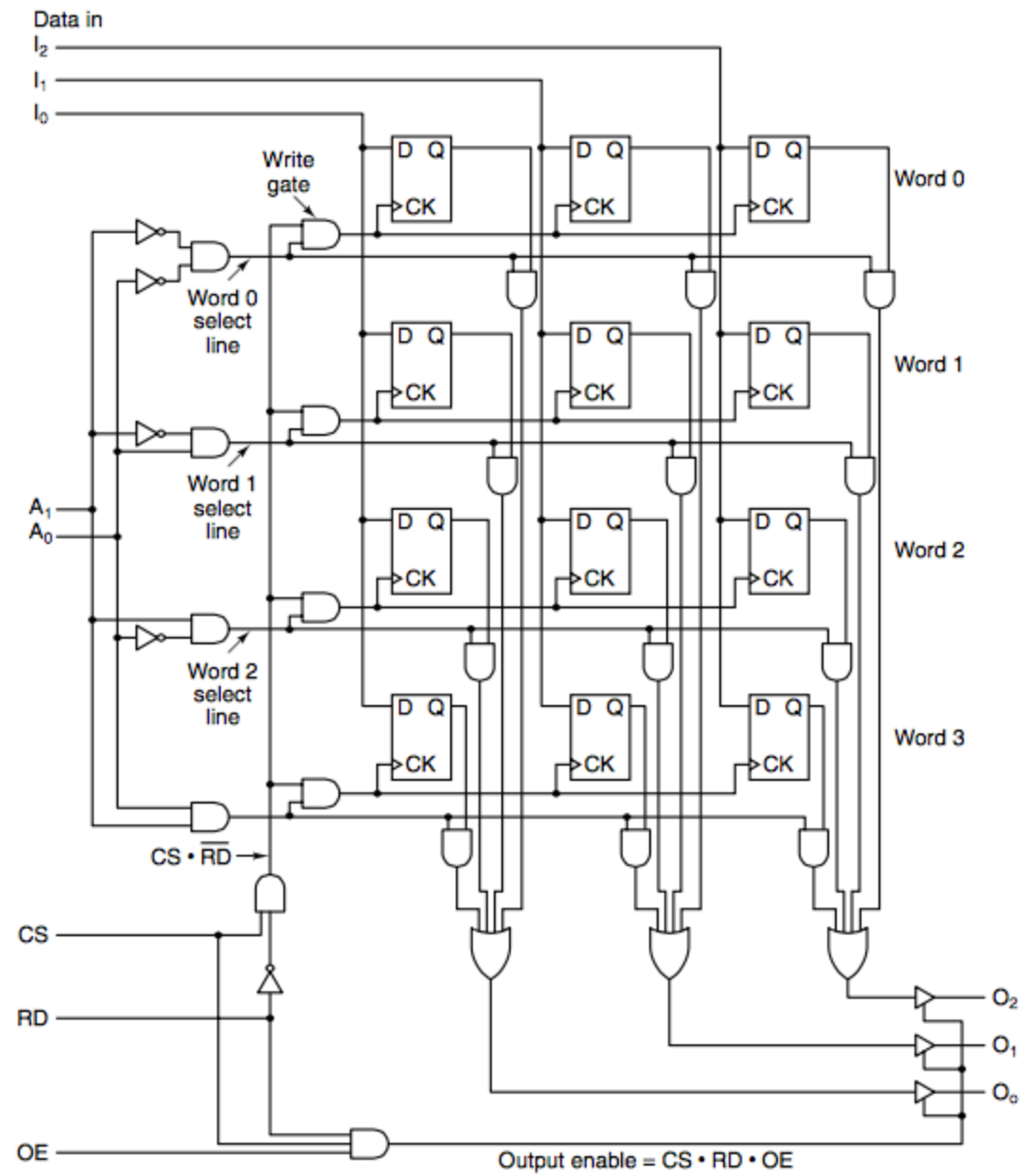
Bellek Aktarımı (Yazma)

- Bir yazactan bellekteki bir konuma bir değer yazmak, aşağıdaki mikro işlemle ifade edilir:

$$M[MAR] \leftarrow R1$$

- Bu işlem, aşağıdakilerin gerçekleşmesine neden olur;
  - MAR'nin içeriği hafıza adres satırlarına gönderilir.
  - Bellek ünitesine bir Yazma (Write= 1) gönderilir.
  - R1 registerındaki değerler bus üzerinden hafızanın data giriş satırlarına gönderilir.
  - Değerler bellekte belirtilen adrese yüklenir.

4x3 RAM Tasarımı

Figure 3-28. Logic diagram for a 4×3 memory. Each row is one of the four 3-bit words. A read or write operation always reads or writes a complete word.

Yazaç Aktarım Mikro İşlemleri

$B \leftarrow A$	A Yazacının içeriğini B' ye aktar
$AR \leftarrow DR(AD)$	DR Yazacının (AD) bitlerini AR Yazacına aktar
$A \leftarrow \text{constant}$	Sabit Değeri Yazaç A'ya yaz
$ABUS \leftarrow R1, R2 \leftarrow ABUS$	R1 yazacı içindeki veriyi ABUS veri yoluna aktar, aynı anda ABUS veri yolundaki bilgiyi R2 yazacına yaz
AR	Adres Yazacı (Address register)
DR	Veri Yazacı (Data register)
$M[AR]$	Bellekte AR yazacının gösterdiği adresteki veri
M	Yukarıdaki ile aynı şey
$DR \leftarrow M[AR]$	Bellekten okuma işlemi: Bellekte AR yazacının gösterdiği adresteki veriyi DR yazacına yaz
$M[AR] \leftarrow DR$	Bellek yazma işlemi: DR yazacında saklanan veriyi Bellekte AR yazacı ile belirtilen adrese yaz.

Mikro İşlemler

- **Bir bilgisayarda 4 tip mikroişlem bulunmaktadır:**
  - **Yazaç Transfer Mikro İşlemleri**
  - **Aritmetik Mikro İşlemleri**
  - **Mantık (Lojik) Mikro İşlemleri**
  - **Kaydırma (Shift) Mikro İşlemleri**

Aritmetik Mikro İşlemler

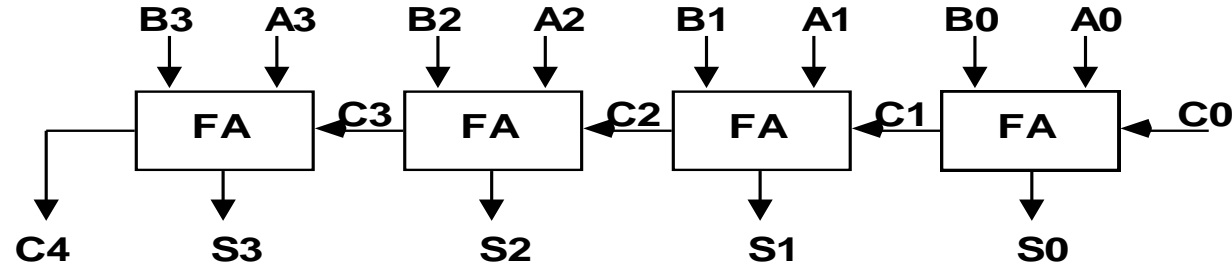
- Temel Aritmetik Mikro İşlemler
  - Toplama, Çıkarma, Artırma, Azaltma
- Bu ek olarak bazı mikro işlemler tanımlayabiliriz
  - Elde ile topla, Yükleme, Elde ile çıkarma vs.

Birkaç Aritmetik Mikro İşlem Örneği

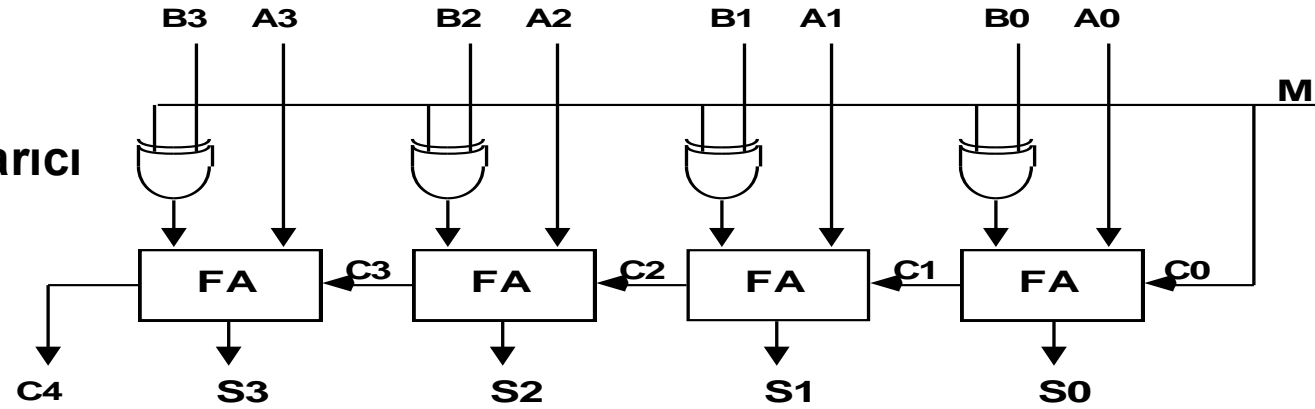
$R3 \leftarrow R1 + R2$	R1 ve R2 topla R3 yaz
$R3 \leftarrow R1 - R2$	R1 den R2 çıkart R3 yaz
$R2 \leftarrow R2'$	R2 tüleyenini alıp R2 yaz
$R2 \leftarrow R2' + 1$	R2'nin 2'ye tümleyenini al
$R3 \leftarrow R1 + R2' + 1$	Çıkarma işlemi
$R1 \leftarrow R1 + 1$	Arttırma
$R1 \leftarrow R1 - 1$	Azaltma

İkili Toplayıcı / Çıkarıcı / Artırıcılar

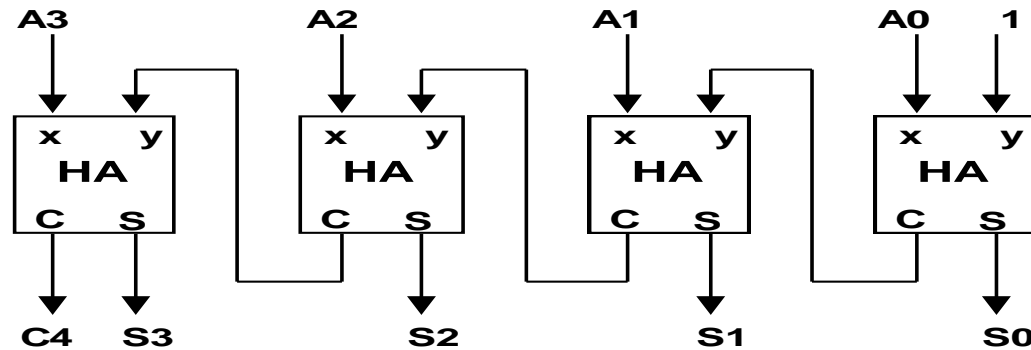
İkili Toplayıcı

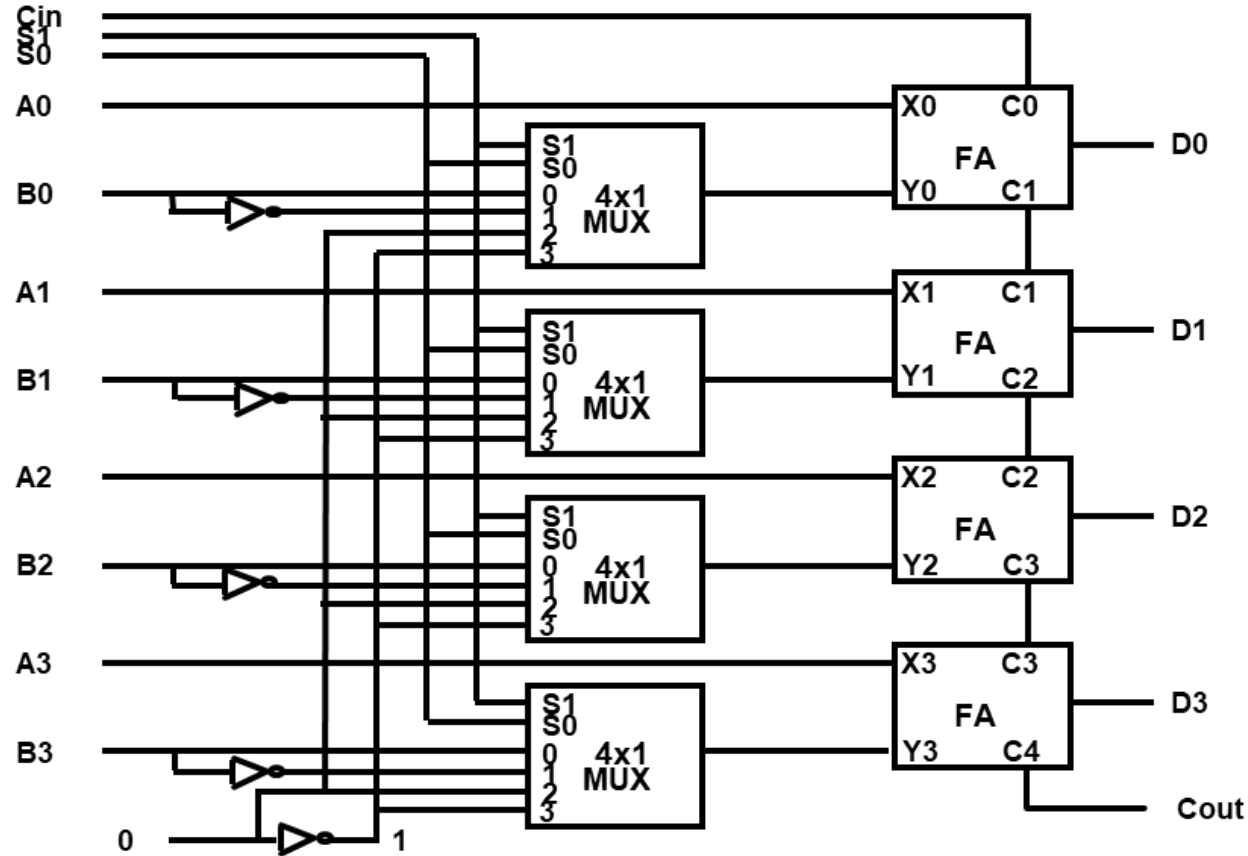
İkili Toplayıcı-Çıkarıcı

İkili Artırıcı

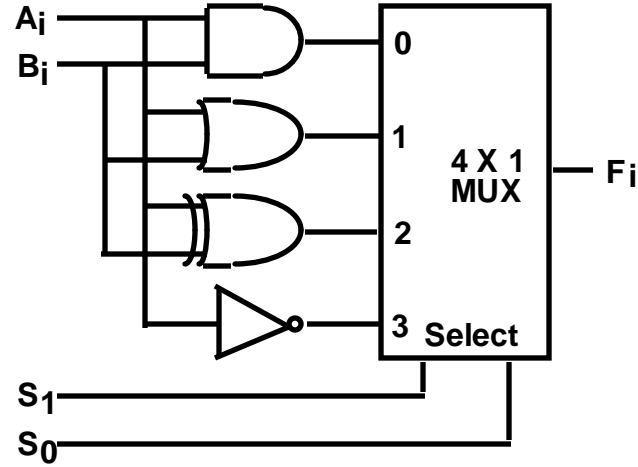

Temel Aritmetik Devre

S1	S0	Cin	Y	Output	Mikro İşlem
0	0	0	B	$D = A + B$	Topla
0	0	1	B	$D = A + B + 1$	Eldeli Topla
0	1	0	B'	$D = A + B'$	Eldeli Çıkarma
0	1	1	B'	$D = A + B' + 1$	Çıkarma
1	0	0	0	$D = A$	Transfer A
1	0	1	0	$D = A + 1$	Artırma
1	1	0	1	$D = A - 1$	Azaltma
1	1	1	1	$D = A$	Transfer A

Lojik Mikro İşlemler

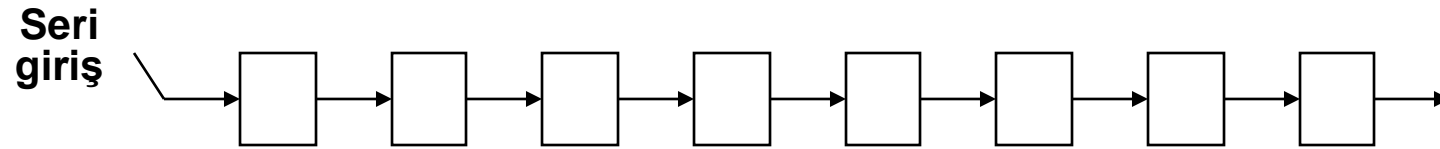
Lojik Mikro İşlem Tablosu

S_1	S_0	Output	Mikro İşlem
0	0	$F = A \wedge B$	AND
0	1	$F = A \vee B$	OR
1	0	$F = A \oplus B$	XOR
1	1	$F = A'$	Tümleyen

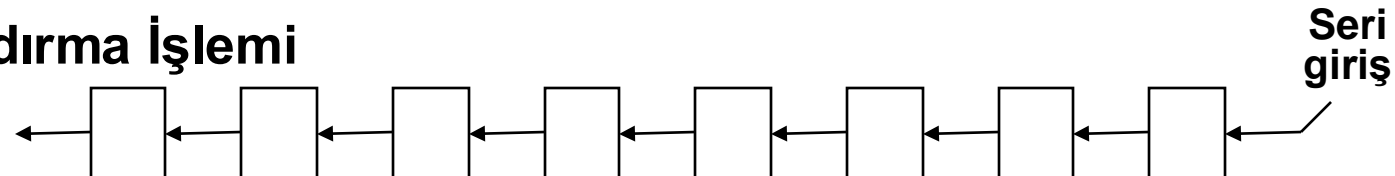

Kaydırma (Shift) Mikro İşlemleri

- Temelde üç tip kaydırma işlemi vardır
  - Lojik Kaydırma
  - Aritmetik Kaydırma
  - Dairesel Kaydırma
- **Sağa Kaydırma İşlemi**

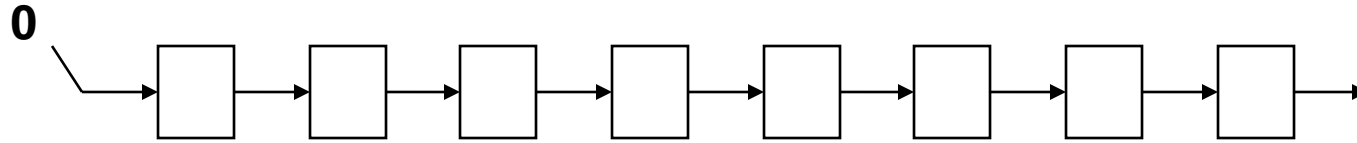

- **Sola Kaydırma İşlemi**

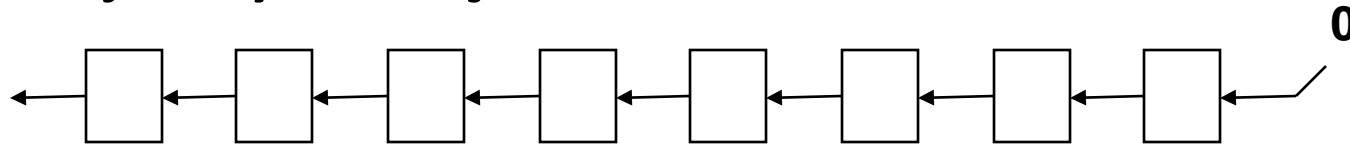

Lojik Kaydırma

Sağa Lojik Kaydırma İşlemi

Sola Lojik Kaydırma İşlemi

Kaydırma İşlemi *Yazaç Transfer Dilinde* Aşağıdaki gibi ifade edilir.

shl Sola lojik kaydırma

shr Sağa lojik kaydırma

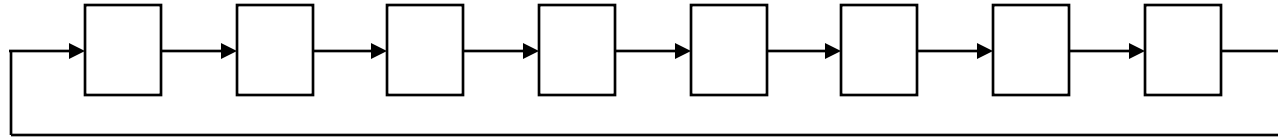
Örneğin:

$R2 \leftarrow shr\ R2$

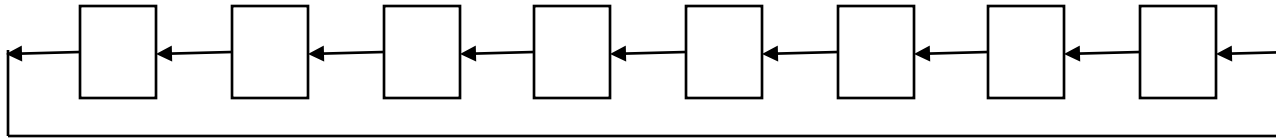
$R3 \leftarrow shl\ R3$

Dairesel Kaydırma

Sağa Dairesel Kaydırma İşlemi

Sola Dairesel Kaydırma İşlemi

Kaydırma İşlemi *Yazaç Transfer Dilinde* Aşağıdaki gibi ifade edilir.

cil Sola lojik kaydırma

cir Sağa lojik kaydırma

Örneğin:

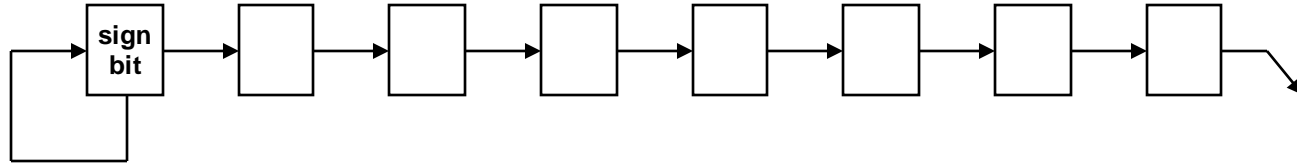
$R2 \leftarrow cir R2$

$R3 \leftarrow cil R3$

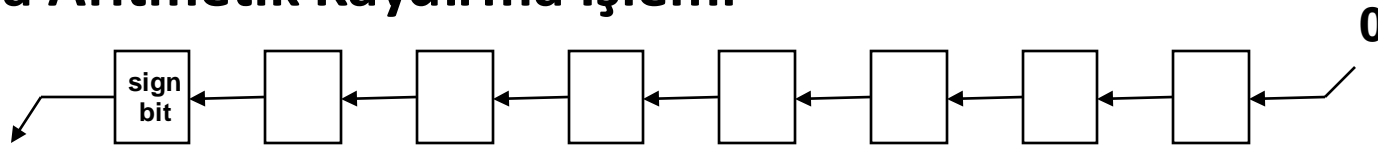
Aritmetik Kaydırma

- Aritmetik Kaydırma İşleminde ikili işaretli sayılar kullanılmaktadır.
- İşaret biti sayının pozitif yada negatif olduğunu bize söyler.
- İşaretli sayılarda sola kaydırma işlemi sayıyı iki ile çarpma, sağa kaydırma ise sayıyı ikiye bölme anlamına gelmektedir.

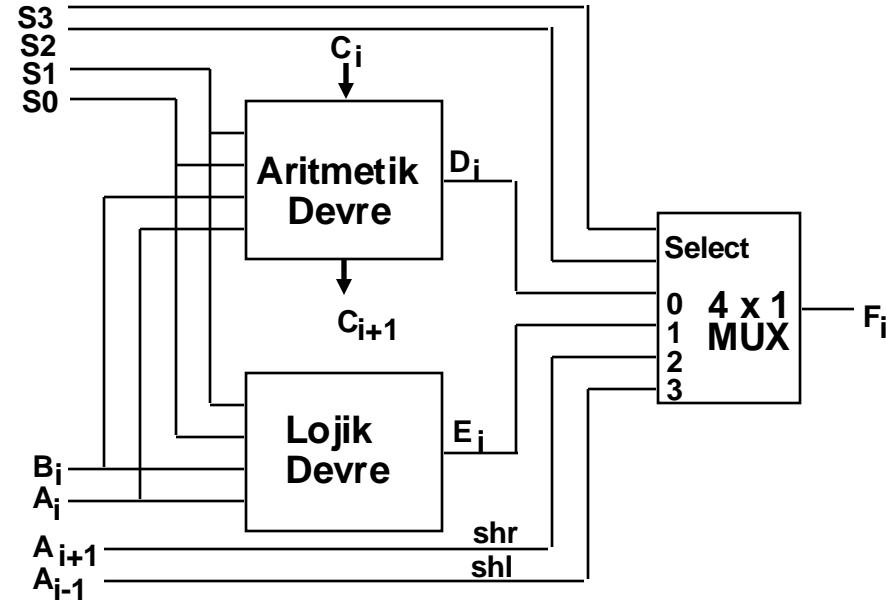
Sağa Aritmetik Kaydırma İşlemi

Sola Aritmetik Kaydırma İşlemi

Aritmetik, Lojik, Shift Ara Birimi

S3	S2	S1	S0	Cin	İşlem	Fonksiyon
0	0	0	0	0	$F = A$	Transfer A
0	0	0	0	1	$F = A + 1$	Artırma A
0	0	0	1	0	$F = A + B$	Toplama
0	0	0	1	1	$F = A + B + 1$	Elde ile Toplama
0	0	1	0	0	$F = A + B'$	Elde ile Çıkarma
0	0	1	0	1	$F = A + B' + 1$	Çıkarma
0	0	1	1	0	$F = A - 1$	Azaltma A
0	0	1	1	1	$F = A$	Transfer A
0	1	0	0	X	$F = A \wedge B$	AND
0	1	0	1	X	$F = A \vee B$	OR
0	1	1	0	X	$F = A \oplus B$	XOR
0	1	1	1	X	$F = A'$	Tümleyen A
1	0	X	X	X	$F = shr A$	A'yı sağa kaydır
1	1	X	X	X	$F = shl A$	A'yı sola kaydır

Sorularınız?